

## Развитие на семиотичната идея в рамките на британския емпирицизъм и влиянието му върху концепциите на Чарлс С. Пърс

През XVII в. се извършва преход към ерата на модерността, белязан с обособяването на две големи философски системи – британския емпирицизъм с основни представители Джон Лок (1632-1704), Джордж Бъркли (1685-1753), Дейвид Хюм (1711-1776), и немския класически идеализъм на Имануел Кант (1724-1804), Фридрих Хегел (1770-1831). През този период идеите за познанието се отклоняват от традиционната парадигма и се обвързват с новите постижения в експерименталните науки и математиката. Основен за философите става въпросът дали физическият свят съществува независимо от разума, сетивните възприятия, емоциите и чувствата. Концепциите на британските емпирицисти са повлияни от научните революции на Коперник и Дарвин. За първи път мислителите започват да разглеждат тези феномени като съществуващи в континуум. Бързата промяна и напредъкът в научния дискурс в периода XVII–XIX в. провокира различна гледна точка към въпросите за познанието, логиката, мисленето и знака. Британските емпирицисти приемат като основно убеждението, че познанието е постижимо единствено чрез опита, сетивните възприятия и дедуктивното разсъждение. А връзката между обектите, външната реалност и концепциите става централна тема в техните трудове. Емпирицистите отхвърлят възгледа, че в разума съществуват вродени (априорни) идеи, като подчертават, че формирането им е възможно само чрез сетивата и сблъсъка между външния и вътрешния свят. По-късно тези идеи стават основа и за развитието на семиотичната перспектива в трудове на Пърс.

---

### Разпръсването на мрака

За „баща” на съвременната семиотика най-често се посочва лингвистът Фердинанд дьо Сосюр (1857-1913), създал двоичен модел на знака, или американският философ Чарлс С. Пърс (1839-1914), който пише семиотични трудове още през 1867–1869 г. (доктрината за категориите). Но всъщност британският емпирицист Джон Лок е този, който разглежда от нов ъгъл семиотичния проблем за връзката между дума, знак и идея. Той за пръв път използва думата „семиотика” в смисъла на доктрина за знаците, максимално близо до съвременната ѝ формулировка. В труда си *An Essay Concerning Human Understanding* („Опит върху човешкия разум”) от 1690 г. Лок определя семиотиката като дисциплина, тъждествена на логиката. Теза, която по-късно Пърс приема като основа за своите изследвания. Един от първите опити за включване на

знака в концепцията за комуникацията, също е направен от Лок. При него проблемите на езика за първи път са разгледани като проблеми на общуването. Необходимостта от самостоятелна наука за знаците Лок формулира така: „Третият дял може да бъде наречен *Semiotiké* или доктрина за знаците [...] Нейна задача е да разглежда природата на знаците, които разумът използва, за да разбира нещата или за да предава своето знание на другите” (Locke 1999: 717–718). А след това уточнява: „Понеже нещата, които разумът разглежда, не са (с изключение на самия него) налице, необходимо е да му бъде представен знак или репрезентация на това, което той анализира: това са идеите” (ibid.). Лок е първият, при когото комуникацията е представена като част от семиотиката. А по-късно тази идея ще стане водеща в трудовете на Роман Якобсон (1896–1982) и Умберто Еко (1932).

Лок задълбочава значително Платоновия въпрос за съществуването и същността на идеите, като си поставя за цел да изясни как те се формират в разума, как биват изразявани чрез думите и включвани в комуникацията чрез посредничеството на знаците. Сложната преплетеност на тези концепции изисква последователното изясняване на термините „идея”, „дума”, „знак” и техните отношения. В „Опит върху човешкия разум” Лок описва идеята като основна единица на мисленето. Противопоставяйки се на класическото разбиране на Платон за надсетивния корпус от идеи, наличен в разума на всеки, Лок заявява, че такива не съществуват, а познанието се гради изцяло върху опита: „Откъде получава то (съзнанието – бел. моя, Р. Я.) целия материал за разсъждение и знание? На това аз отговарям с една дума: от опита” (Locke 1999: 87). А формирането на идеите е свързано с две начала – сетивното възприемане на обектите и разсъдението. „Първо, сетивата са тясно свързани с възприемането на отделни предмети, докарват в разума са налични различни усещания за нещата, според различните начини, по които те им въздействат” (ibid.). Идеите, формирани по сетивен път, Лок нарича прости, а характерното за тях е, че съдържат хомогенна представа за обекта и са неразложими. Простите идеи са получени само от едно сетиво – например идеята за жълто се формира само чрез зрението, а идеята за сладко – само чрез вкуса. Те не могат да бъдат формирани дедуктивно – не е възможно да си представим даден вкус, ако нямаме сетивен опит за него. Веднъж възникнали в разума, простите идеи са устойчиви и не могат да бъдат премахнати – те не зависят от волята, а при възприемането им разумът е пасивен. Вторият тип идеи, описани от Лок, са сложните. Те се формират по три начина: чрез свързване на няколко прости идеи, чрез свързване на няколко идеи, без значение дали са прости или сложни, стига разумът да може да ги

обхване, и чрез разделянето на една основна идея от нейните придружаващи (чрез абстрахиране). Основното качество на сложните идеи е, че се съставят съзнателно, защото „разумът има способността да умножава обектите на мисленето до безкрайност, независимо от това, от което е повлиян чрез сетивата” (Locke 1999: 147).

Но разделянето на видовете идеи е само началото на изясняването на един по-сериозен проблем – за възникването на значението. Младенов отбелязва, че за правилното разбиране на тази концепция при Лок, въпросът трябва да бъде преформулиран – „Къде възниква значението?” Една от честите заблуди е, че Лок предлага триадичен модел на мисленето, като свързва идея, обект и название. Но за да е налице триадична връзка, тя трябва да е определяща за отношенията между елементите, и да не зависи само от техния брой.

Но следвайки логиката на неговите твърдения, читателят изненадващо открива провалилия се експеримент да се обхване динамиката на триадичното мислене. Това може да се каже по друг начин: ако читателят следва логическите заключения на Лок, би помислил, че те съдържат триадично разбиране. Но ако се опитаме да си представим логиката на отношенията между тях, триадичната линия избледнява. Причината за това може да бъде ранната употреба на термина „знак” при Лок, все още не като белег за пренос на значенията, а по-скоро като идея. Едва при Пърс това напрежение ще бъде пренесено към способността за трансформация на един знак в друг [...] Лок все още вижда знака статично. Така знакът не може да придобие общовалидност, нещо, което да го направи „значещ” или пренасящ значение. (Mladenov 2011: 486)

Представата за триадичност при Лок се разколебава и от обобщението му, че има думи, които могат да означават директно: „Някои думи в езика носят директна връзка – например съпруг и съпруга, баща и син” (Locke 1999: 305). Така се налага заключението, че в концепциите на Лок все още липсва терминологична чистота и би могло да се говори за провиждане или напипване на идеята за триадичност на знаковия процес, но все още е рано за нейното кристализиране в стройната логическа концепция, каквато ще се появи при Пърс.

Въпреки възможните обърквания по отношение на знака, Лок отива една стъпка напред като включва този термин, заедно с думите, в процеса на комуникацията. Определяйки думите като знаци за идеите в съзнанието, той преодолява стоическото виждане и предполага развитието на семиотиката в полето на лингвистиката. Лок

затвърждава вече направеното от Августин обединение между теорията на езика и теорията за знака като посочва, че е възможно хората да осъществяват смислени комуникативни актове единствено чрез свързаността между знаците и езика: „Освен да се артикулират звуци, е било необходимо човек да може да използва тези звуци като знаци за своите концепции; да направи така, че те да стоят вместо идеите в неговия разум [...] и така мислите могат да бъдат препредавани от човек на човек” (Locke 1999: 387). Тук са ясно разграничени реално съществуващите обекти от идеите за тях и от езиковото им означение – думите. Последните са знаци, като е необходимо следното уточнение:

думите [...] са започнали да се употребяват от хората като знаци за техните идеи; не поради някаква естествена връзка между отделните артикулирани звуци и известни идеи, защото тогава би имало само един език между всички хора, а чрез съзнателно налагане, чрез което една дума е била превърната в знак за дадена идея. (Locke 1999: 390)

По-късно това разбиране се пренася изцяло във виждането на Сосюр за немотивираната природа на езиковия знак. Лок разглежда знаците като основно средство в комуникативния процес, защото се отнасят по еднакъв начин не само към идеите в индивидуалното съзнание, а към тези в умовете на определена група. Но думите имат още две важни характеристики, които ги превръщат в градивна единица на комуникацията. Първо, те се отнасят към реални неща, и второ, от самите тях възникват идеи. Лок подчертава, че „реални неща” са не само обектите от външната реалност, но също психичните и емоционалните състояния, за които човекът има познание. Така той е напълно неспособен да говори за неща, които не са „реални”. Второто качество на думите е обяснено по следния начин: „[...] между определени звуци и идеите, вместо които стоят, се създава толкова тясна връзка, че когато биват чути, имената пораждаат идеи сякаш върху сетивата действат самите обекти” (Locke 1999: 392).

В проблема за думите и тяхната знакова същност се открива грешка, която не проличава при първия прочит. Лок заявява, че думите могат да пораждаат идеи у възприемащия, което ги превръща в знаци. При по-внимателен прочит и от контекста на неговите трудове става ясно, че той буквално отъждествява артикулираните звуци (думите) с идеите и знаците. Трите елемента са само различни проявления на един и

същ феномен. Лок посочва, че думата (като знак) сама поражда значението си (self-evidently), което противоречи на всички концепции за знака, където той не може да съществува, без да влезе в отношение с нещо друго. За да изпъкне по-ясно терминологичното объркване, може да се направи съпоставка с концепцията на Пърс, където знакът, външният обект и опосредстващият елемент, наречен интерпретант (мисъл), са отделни феномени, всеки със свой потенциал за знакопораждане. И ако при Пърс вратите към безкрайния семиозис са широко отворени, при Лок дори съществуването му е под въпрос. Като пропуска важността на отношенията, в които могат да влизат елементите на знаковия процес, Лок обрича знака на статичност – на едно значение, един референт и един опосредстващ елемент (дума). При него трите феномена са дотолкова свързани, че веднъж създаден, знакът просто съществува, без възможност за различна интерпретация или за влизане в нова семиотична верига. Друг проблем, засегнат от Лок, е този за значението на думите, което е описано като напълно произволно. Тук е възможно да се породи объркване спрямо други, по-късни семиотични теории заради приравняването на термините „дума” и „знак”. Но е важно да се отбележи, че макар и да предпоставят развитието на семиотиката, търсенията на Лок не са насочени конкретно към обяснението на семиотични явления. В този смисъл „значението” при него не влиза в обсега на семантиката, както би могло да се предположи, а само разширява идеята за произволната комбинация от звуци, означаваща даден обект.

Въпреки привидната триадичност в концепциите на Лок, в тях по-скоро се следват двустепенна схема на означаване. Първо, идеите са знаци за обектите от външната реалност, но не ги изчерпват напълно. Всеки обект е изграден от множество прости идеи, които не могат да бъдат изцяло обхванати чрез разума. Затова менталните представи са обобщени и се отнасят винаги към определен род обекти. Вторият етап на означаване при Лок е връзката между идеите и думите, където последните се явяват знаци, за да направят комуникацията възможна. На пръв поглед това разбиране е ясно и не поражда противоречие, но при детайлно вглеждане се открива известна проблематичност. Тук разграничението между обект и идея е напълно коректно – например ничия представата за стол не може да обхване всички качества и свойства на обекта, наречен „стол”. Но дали Лок правилно определя идеите като знаци за обектите? Шорт коментира, че „знакът в традиционната си употреба е нещо, което ни кара да мислим за нещо друго [...] Но идеята не е нещо, което ни кара да мислим за нещо друго. Тя е мисълта за това друго” (Short 2007: 3). В края на XVII в. все още не са създадени

теоретичните модели за знака, които изследват неговата структура и функция, затова терминологичната неяснота при Лок е разбираема. Неговата концепция за „идея“ надхвърля тази на Платон с класифицирането и отделянето на прости и сложни идеи. А в опита си да постави основите на една нова наука – „семиотика“, той твърде много сближава значенията на термините „мислене“, „идея“ и „знак“. Това не е белег за недостиг на изследователски капацитет, а е по-скоро резултат от желанието да се обхване и анализира детайлно една мащабна и сложна тема при липсата на подходяща методология.

Проблемът за видовете идеи заема голяма част от трудовете на Лок, защото е пряко свързан с въпроса за мисленето и нарастването на познанието. В изследването си Лок стига до още един проблематичен момент – същността на абстрактните идеи. Той свежда формирането на идеите в разума до сетивното възприемане на обектите, с което отрича способността на човека да създава концепции единствено чрез разсъждението и логиката. Така не само познанието е сведено до непосредствено възприеманото в опита, но и разумът е индиректно определен като ограничена същност, чиито възможности не надхвърлят онова, което външната реалност предлага.

Нашето познание се свежда само до нашите идеи, след като умът, със своите мисли и разсъждения, няма друг непосредствен обект освен собствените си идеи, които сам създава или анализира, това е доказателство, че познанието ни се свежда само до тях. (Locke 1999: 515)

Тази позиция е силно критикувана от Кант, който защитава обратната теза – че идеите са единствено абстрактни и универсални същности. Лок свързва нарастването на познанието с взаимодействието на концепциите в разума. То може да бъде сравняване, за да се открие съгласуваност, противопоставяне или друг тип свързаност. За Лок познавателният процес е възможен чрез „интуиция или директното сравняване на две идеи“ (Locke 1999: 529). По-късно Пърс ще отрече напълно способността на разума да възприема интуитивно, защото това би означавало, че логическото разсъждение е ненужно. Лок обобщава познавателните способности така:

[...] имаме интуитивно познание за собственото си съществуване, доказано познание за съществуването на Бог: чрез съществуването на всичко друго, и не

можем да имаме различно от сетивното познание; което стига дотам, докдето обектите са представени на нашите сетива. (ibid.: 453–454)

Така при Лок познавателният процес стои някъде по средата между способността да се правят връзки между идеите и интуицията, която съдържа априорност. Той не отрича способността на човека да мисли, следвайки правилата на индукцията, дедукцията или хипотезата, но му липсва онази категоричност и силна математическа основа, чрез които Пърс ще докаже, че няма интуитивно познание.

Ако за трудовете на Лок може да се твърди, че са повлияни от модерното развитие на математиката, физиката и естествените науки, то тези на Джордж Бъркли (1685–1753) запазват ясна връзка със средновековния номинализъм. За него външната реалност съществува само когато е сетивно възприемана чрез разума, но без да се изключва Бог като първопричина и като винаги съблюдоващ това съществуване. Според Бъркли в света има само два вида обекти – духове и идеи. Първите възприемат, а вторите биват възприемани. За него хората са ограничени духове, докато Бог е безкраен дух, от който се пораждаат всички идеи. „Природата не е отделно съществуваща от Бог, а е поредица от усещания, отпечатани в разума според установен, общ закон” (Collinson and Plant 2006: 107). Материята е сведена до сбор от идеи, които са налице в разума, а термините „усещане” и „идея” са приравнени по значение, защото не могат да съществуват, без да бъдат възприемани. Така Бъркли извежда известната си максима, обобщаваща цялата му философска позиция: “Esse est percipi” („Да съществуващ, значи да бъдеш възприеман”). В съответствие с нея той очертава и разбирането си за знака, въпреки че този проблем не е основен в трудовете му. Запазил силна връзка със схоластическата традиция, Бъркли разглежда знака като съставен от външен обект, сетивно възприятие и идея, която се поражда в разума. Въпреки това той пренебрегва връзката между причина и ефект, която е основна за повечето средновековни и ренесансовите автори. Огънят например не е причина за изгарянето на ръката, която го е доближила, а само оставя следа (знак), че това се е случило. Така разликата между идея и външен обект силно избледнява, поради факта, че във философията на Бъркли обектите са реално съществуващи, само когато са възприемани – т.е., когато възникнат като идеи в нечий разум. Тази номиналистична концепция се противопоставя ясно на доктрината на Лок с тезата, че всички идеи са индивидуални феномени. Бъркли подчертава, че думата става универсална чрез превръщането си в знак в разума, но за него думите невинаги заместват някаква идея.

С концепцията, че реално е само възприеманото, Бъркли изпада в противоречие, защото какъв тогава е статутът на обектите, които никой не възприема в даден момент? Щом един път те могат да бъдат възприемани, а друг път не, означава ли това, че те едновременно съществуват и не съществуват? За да реши този въпрос, Бъркли прибегва до тезата за божествения разум, който непрекъснато възприема всеки обект, гарантирайки съществуването му. По късно Пърс критикува номиналистичните концепции, но в трудовете му се запазва следа от тях – в тезата, че вселената съществува и се развива като разум.

Разбирането на емпирицистите за опита като единствен източник на познание се открива ясно и при Дейвид Хюм (1711–1777), който следва максимата, че нищо не може да предизвика ментална дейност, ако не премине през сетивата. Той е определен като скептик заради настояването, че не е възможно цялото познание да се съдържа в Бога, в човешката душа или в моралните ценности. Неговата амбиция е да изучи начина, по който разбираме, а методът му комбинира наблюдение на външния свят и съотнасяне на феномените към личния опит. Така Хюм разграничава два вида възприемане: впечатлението (към него спадат усещанията и емоциите) и идеите. Последните са устойчиви и представляват синтезирани, бледи образи на впечатленията, запазени в разума в процеса на разсъждението:

Всички възприятия на човешкия ум се свеждат до два отделни вида, които ще нарека ВПЕЧАТЛЕНИЯ и ИДЕИ<sup>1</sup>. Разликата между тях се състои в степента на сила и живост, с които те въздействат върху ума и си проправят път в нашата мисъл или съзнание. Онези възприятия, които влизат с повече сила и неударжимост (в съзнанието ни – бел. прев., Веселин Лаптев) можем да наречем ВПЕЧАТЛЕНИЯ – под това наименование аз разбирам всички усещания, афекти и емоции [...] Под наименованието ИДЕИ разбирам слабото им отражение в мисълта и разсъдъка. (Хюм 2006: 10)

Хюм не само подкрепя разделянето на видовете идеи, направено от Лок, но заема и част от терминологията му. В неговия „Трактат за човешката природа” (*A Treatise of Human Nature: Being an Attempt to introduce the experimental Method of Reasoning into Moral Subjects*, 1739–1740) са разграничени прости и сложни впечатления, като се посочва, че всички прости идеи произлизат от прости

---

<sup>1</sup> Навсякъде в цитатите главните букви и курсивите са на авторите, освен ако не е посочено друго.



впечатления. Идеите са винаги породени от впечатленията, но обратното е невъзможно. Новият елемент, който се появява в изследването на Хюм върху мисленето, е функцията на въображението. Той посочва, че паметта съхранява идеите в реда, в който те са се появили в разума, а въображението има способността да свързва две напълно различни идеи в едно цяло. Това е в основата на метафоричното мислене. Например „планина” и „злато” се свързват в сложната идея „златна планина”, която носи напълно различно значение от двете прости идеи, които обединява.

Проблемът за субстанцията е сред най-противоречивите теми, коментирани във философията. Хюм, подобно на Бъркли, отрича нейното непосредствено съществуване, като я свежда до сбор от прости идеи, получени от сетивата:

[...] нямаме никаква идея за субстанция, освен идеята за съвкупност на отделните качества [...] Идеята за субстанция, така както и идеята за модус, не представлява нищо друго освен съвкупност от прости идеи, обединени от въображението. (Хюм 2006: 23)

На пръв поглед тезите на Хюм следват стриктно принципите на емпирицизма, като се открива и силното влияние на схоластическата традиция. Но при по-задълбочен анализ се появяват и първообразите на няколко важни концепции, които ще се превърнат в отправни точки за семиотичното мислене в разработките на Пърс. Хюм е един от първите автори, които говорят за правила и принципи във функционирането на въображението (мисленето), които по естествен път водят до формиране на мисловни навици:

[...] променяйки своите обекти, нашите сетива изпитват необходимост от регулярната им смяна и затова ги възприемат така, както те са БЛИЗКИ един с друг, а по силата на траен навик въображението възприема същия метод на мислене. (Хюм 2006: 18)

Въвеждането на концепцията за навика и търсенето на мисловни схеми в разума, е важна стъпка, защото по-късно знаците ще се окажат преносителите на тези ментални схеми. Хюм пояснява, че за да се формира нова идея в разума, е необходимо нейните възприети качества да бъдат съотнесени към причина. Но многократното възприемане на идеята превръща връзката между двата феномена в дадена по условие. Казано по

друг начин, в разума се формира навик, според който идеята се съотнася с причината директно, без всеки път да протича дедуктивен процес. Примерът, даден от Хюм, е за огъня и топлината. След като няколко пъти сме видели пламък и сме почувствали загреване от него, в разума ще се формира навик, по силата на който всеки следващ път, когато видим огън, ще очакваме познатия ефект. Въпреки че възприема модерния възглед за свободната воля, Хюм отбелязва, че във всекидневния живот хората се нуждаят от установени прояви на тази воля (навици). Така действията рядко са напълно свободни от вече придобитите навици. Този феномен е наречен „необходимата връзка“ между свободната воля и установените модели за мислене и действие. Друг елемент от концепцията на Хюм за навика е обвързването му с вярата, като последният термин не се използва в религиозен смисъл. Хюм посочва, че „вярата е умствен акт, произлизащ от навика“ (Хюм 2006: 110) две идеи да бъдат свързвани по определен начин. Но това не изключва възможността навикът да съдържа грешка или неправилно съотнасяне на идеите. Последното най-често се дължи на възпитанието и на схемите за мислене и действие, наложени от общността.

Всички онези мнения и понятия за нещата, към които сме привикнали от детството си, пускат толкова дълбоки корени, че целият ни разум и опит не са в състояние да ги изкоренят; и тези навици не само се доближават по своето влияние до влиянието на постоянната и неразделна връзка между причина и действие, но и често го превъзхождат. Хюм 2006: 112)

При Хюм за първи път прозира феномен, по-силен от логиката и дедуктивното разсъждение – навикът, който по силата на установените ментални схеми предопределя действията и изгражда паметта. Въпреки че подобна теза би могла да разкрие напълно нови пространства пред проблема за познанието и неговото нарастване, самият Хюм не успява да разгърне докрай потенциала ѝ. Разработването на тази концепция като основа за еволюцията на мисленето ще дойде чак при Пърс, който ще разгледа привикването не като статичен елемент от реалността, а като процес (*habit-taking tendency*). Неспособността да се улови динамиката на навика, се явява пречката пред Хюм за извеждането на едно ново разбиране за познанието. При него концепцията за навика е само спомената, като допълнение към емпиричния подход към реалността без да се навлиза в теоретичното ѝ обяснение и разработване. По-късно това ще бъде направено от Пърс, който ще концептуализира навика като градивен елемент на мисленето, на

познанието и на знаковия процес. Но от появата на този проблем в трактата на Хюм, семиотичното мислене получава искра, чрез която, проблемът за познанието ще бъде осветен по изцяло нов начин.

Необходимо е да се подчертае, че никъде преди това навикът не фигурира като предпоставка или условие за натрупване на познание. Аристотел говори за логически закони, определящи разбирането на феномените, но не извежда цялостна концепция. При Хюм също е рано да се говори за ясна идея за навика или за задълбочен анализ на феномена – той е по-скоро маркиран, като са посочени само най-общите му характеристики и функции. Това не е резултат от липса на далновидност, причината е по-скоро в самата същност на навика, който е сложен феномен и еволюционно стъпало в мисленето. Той е необходим, за да се съхрани и използва вече натрупаното познание. Необходимо е време преди да се стигне до осмислянето на навика като необходим феномен, гарантиращ еволюцията на мисълта.

Още преди разцвета на психологията и психоанализата през XIX в., проблемът за възприемания Аз е поставен в трактата на Хюм. Той подчертава трудността, но и необходимостта да се определи какво наричаме „Аз“. За да реши въпроса, той прилага емпиричния подход, основан на опита. Така формирането на вярванията и формирането на Аз-а се оказват сходни феномени. Хюм посочва, че е достатъчно да се наблюдава повторемост при едно явление, за да се създаде вярване за него. Ако например се изгорим от огъня, ще вярваме, че той пари. Същият подход Хюм прилага към Аз-а, който е съвкупност от повторяеми физически и ментални феномени – представлява цялост от сетивните усещания, мислите и навиците, които човекът има или е имал.

Въпреки че Пърс не се интересува от психология, в есетата си той също разглежда Аз-а, като активен елемент в познавателния процес. Но за разлика от Хюм, той посочва, че „Незнанието и грешката са всичко, което различава нашето лично Аз от абсолютното его на чистото осъзнаване“ (W2: 203). Пърс прилага пример, подобен на този на Хюм, но по-разширен. Той пише, че първоначално детето започва да свързва определени звуци (думи) с обектите, които майката посочва, и така научава значенията им. Но то е склонно да пренебрегва предупрежденията за техните качества, като „Печката е гореща“. За да получи познание за обектите, познаващият Аз трябва да премине през грешката (отхвърляне на казаното) и да я изпита със сетивата си (в случая – болката от изгарянето). В този момент се случва осъзнаването на качеството на обекта, но и осъзнаването на собствената погрешимост. За Пърс Аз-ът е съставен от грешките, които е натрупал по пътя към познанието, както и от склонността да се

пренебрегва чуждият опит за сметка на личния. Приликата между концепциите на Хюм и Пърс е очевидна, но в тях има една основна разлика. За Хюм Аз-ът е съвкупност от навиците и мислите, докато за Пърс – от грешките. Защо Пърс не приема позицията на Хюм, след като самият той коментира проблема за навика в почти всяко свое есе? Причината е, че за Пърс навикът е феномен, който надхвърля границите на личността. Свеждането му до черта на Аз-а, както е при Хюм, би ограничило неговия потенциал за организиране на емпиричния опит и менталната дейност. Тук трябва да се вземе под внимание и фактът, че концепцията на Пърс за навика е много по-зряла и систематично разработвана в продължение на години, докато при Хюм е само спомената.

И днес новото в идеите на Хюм и влиянието им върху семиотичната мисъл остава пренебрегвано за сметка на детайлно изследваните трудове на Лок. Причината е в крайния скептицизъм на Хюм, пречещ да се открие неговата прозорливост. Въпреки това концепциите му ще отворят нов път не само пред семиотиците, но също пред когнитивистите и психолозите от модерната епоха.

Корените на идеята за знака като инструмент в познавателния процес се откриват още в Древността, от зараждането на самото мислене, което е семиотично по природа. Но са необходими около петнайсет века, за да може тази идея да узрее и да бъде поставена като самостоятелен обект на изследване в трудовете на британските емпирицисти. Може би най-значимият принос на тази школа към развитието на семиотиката е, че те поставят опита и сетивните възприятия в основата на всяко познание за света, без да пренебрегват важността на логиката в познавателния процес. Този синтез между емпиричното, когнитивното и рационалното дава силният тласък, от който в началото на ХХ в. ще разцъфти една цяла нова наука, наречена „семиотика“.

## **БИБЛИОГРАФИЯ:**

Хюм, Дейвид (2006) *Трактат за човешката природа*, прев. от англ. Веселин Лаптев, С.: Рата.

Collinson, Diane and Plant, Kathryn (2007) *Fifty Major Philosophers: A Reference Guide*, London and New York: Routledge.

Locke, John (1999) *An Essay Concerning Human Understanding*, The Pennsylvania State University.

Mladenov, Ivan (2011) Three models of conceptualizing signs (Locke, Saussure, Peirce) – In: *Marginality in/of Literature*, Sofia: Publishing Center “Boyan Penev”, pp. 484–499.

Peirce, Charles S. (1982– ) *Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition*. Vols. 1–6 and 8 (of projected 30), ed. by the Peirce Edition Project, Bloomington: Indiana University Press.

Short, Thomas L. (2007) *Peirce's Theory of Signs*, New York: Cambridge University Press.